

УДК 728.8.025.5/726.71

КРИТЕРІЇ ДОЦІЛЬНОСТІ ВЕДЕННЯ РЕВАЛОРИЗАЦІЙНИХ РОБІТ (НА ПРИКЛАДІ АРХІТЕКТУРНИХ АНСАМБЛІВ ТА КОМПЛЕКСІВ МОНАСТІРІВ ЧСВВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ)

*Знак І. Б., аспірант кафедри «Дизайну та основ архітектури» Інституту архітектури Національного університету «Львівська політехніка». Україна
Тел. +38(096)919-85-86*

Анотація. Дана публікація присвячена визначенню основних критеріїв доцільності ведення ревалоризаційних робіт на прикладі архітектурних ансамблів та комплексів монастирів Чину Святого Василя Великого Західної України. У статті розглянуто поняття цінності збережених елементів монастирів, їхнього стану та зацікавленості місцевої влади, громадськості та Чину до розв'язання проблем збереження та використання культурної спадщини.

Ключові слова: ревалоризація, відтворення, монастирський ансамбль, монастирський комплекс, цінність.

КРИТЕРИИ ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ ВЕДЕНИЯ РЕВАЛОРИЗАЦИОННЫХ РАБОТ (НА ПРИМЕРЕ АРХИТЕКТУРНЫХ АНСАМБЛЕЙ И КОМПЛЕКСОВ МОНАСТЫРЕЙ ОСВВ ЗАПАДНОЙ УКРАИНЫ)

*Знак І. Б., аспірант кафедри «Дизайна и основ архитектуры» Института архитектуры Национального университета «Львовская политехника». Украина
Тел. +38 (096) 919-85-86*

Аннотация. Данная публикация посвящена определению основных критерий целесообразности ведения ревалоризационных работ на примере архитектурных ансамблей и комплексов монастырей Ордена Святого Василия Великого Западной Украины. В статье рассмотрено понятие ценности сохранившихся элементов монастырей, их состояния и заинтересованности местной власти, общественности и Ордена к решению проблем сохранения и использования культурного наследия.

Ключевые слова: ревалоризация, воспроизведение, монастырский ансамбль, монастырский комплекс, ценность.

THE CRITERIA FOR EXPEDIENCY OF THE REVALORIZATION WORKS (ON THE EXAMPLE OF THE ARCHITECTURAL ENSEMBLES AND COMPLEXES OF THE MONASTERIES OF OSBM IN WESTERN UKRAINE)

*Znak I. B., post-graduate student of the department "Design and Basics of Architecture" of the Institute of Architecture of the National University "Lviv Polytechnic". Ukraine
Tel. +38 (096) 919-85-86*

Annotation. Over time the architectural and spatial content of the architectural ensembles of the OSBM monasteries suffered losses, their ensemble architectural and spatial integrity and architectural and artistic image in the landscape were violated. The most valuable of them, which have preserved the urban structure and some monuments, need to develop the principles of their

revalorization. Despite the research of individual scientists and the development of basic techniques and methodology of revalorization, at present, the main criteria for the feasibility of carrying out of the revalorization works for such a type of city-planning objects are not formulated. Based on the above-mentioned research, the following main criteria for the feasibility of conducting realization works on the monastic ensembles and complexes of the OSBM of Western Ukraine are formulated:

- the characteristic value of the object (historical, spatial-urban, architectural-compositional, artistic-aesthetic, sacred and utilitarian values);
- the belonging of the object to the state register of architectural monuments;
- the percentage of the preservation;
- the interest.

Key words - revalorization, reproduction, monastic ensemble, monastic complex, value.

Постановка проблеми. Пошук нових методик збереження і використання об'єктів культурної спадщини, зокрема монастирських ансамблів та комплексів Чину Святого Василя Великого (ЧСВВ) актуалізує застосування ревалоризаційних робіт. Збережені на теренах Західної України близько 50 монастирів мають різний ступінь ансамблевої цілісності архітектурно-просторового наповнення. Незважаючи на дослідження окремих науковців та розробку основних методик та методології ревалоризації, на даний час не сформульовано основні критерії доцільності ведення ревалоризаційних робіт на такому типу містобудівних об'єктів.

Мета статті – визначити основні критерії доцільності ведення ревалоризаційних робіт на прикладі архітектурних ансамблів та комплексів монастирів Чину Святого Василя Великого Західної України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження пам'ятко-охоронної методики та формування методологічних основ ревалоризації пам'яток займався

Є. Михайловський [5]. У працях Л. Прибеги [6] висвітлено історичний аспект формування пам'ятко-охоронної та архітектурно-реставраційної методики в Україні, зокрема збереження різних видів і категорій пам'яток урбаністичного утворення та їх реставраційних заходів. Актуальними до теми статті є дослідження в галузі збереження та регенерації історичної містобудівної структури архітектурних ансамблів М. Бевза [1], а також вироблення принципів ревалоризації архітектурних ансамблів в історичному ландшафті О. Ремешило-Рибчинської [7] та ревіталізації ринкових площ О. Рибчинського.

Архітектурно-просторову організацію монастирів ЧСВВ у своїй дисертації дослідила Л. Чень [9]. Наукову роботу по дослідженню окремих василіянських монастирських ансамблів та комплексів в Україні також проводили: Київський науково-дослідний інститут теорії, історії та перспективних проблем архітектури, інститути „Укрпроектреставрація” та „Укрзахідпроектреставрація”.

Об'єктами дослідження є монастирі Чину Святого Василя Великого Західної України тому, що у зв'язку із історичними та політичними чинниками багато таких ансамблів та комплексів піддались руйнуванню, ансамблевість та композиційна цілісність потерпіли від великих змін, деякі зазнали часткового та повного знищення і як результат – втрачали цілісність. Тому доцільним є розробка проектів ревалоризації таких об'єктів. Як вважають науковці [7], важливо відтворювати композиційну цілісність і образну виразність найбільш цінних ансамблів та комплексів, адже монастирський ансамбль чи комплекс СВВ – це гармонійне об'єднання споруд житлового, господарського та сакрального призначення з садово-парковими територіями, які формувались на засадах Чину ЧСВВ, що естетично вписані в ландшафт. З метою охорони і раціонального використання архітектурної

спадщини в Україні необхідно проводити ревалоризацію архітектурних ансамблів. Дослідники виділяють три основні категорії естетизації об'єкта [5]:

1. Перша (вища) – здійснюється при відповідній організації території пам'ятки архітектури, а іноді і розкритті його історичних та художніх особливостей у формі, доступній для сприйняття навіть малопідготовленим глядачам;
2. Друга – повноцінність об'єкта досягається, крім зазначеного вище методу, шляхом заповнення наявних лакун, тобто шляхом фрагментарної реставрації за аналітичним методом на основі незаперечних натурних даних;
3. Третя – передбачає можливість не тільки організації території, розкриття і заповнення лакун, але і додавання деяких відсутніх частин об'єкта для посилення і зміцнення уявлень про древній художній вигляд будівлі (реставраційна реконструкція, рекомпозиція).

З цього випливає, що об'єктами ревалоризації є найбільш цінні об'єкти культурної спадщини. Тому основним критерієм доцільності ведення ревалоризаційних робіт є **характерна цінність об'єкту**. Спираючись на існуючі дослідження [4], нами виведено такі категорії цінності: історичну, просторово-урбаністичну, архітектурно-композиційну, художньо-естетичну, сакральну та утилітарну.

Історична цінність пам'ятки перш за все виражається в тому, що об'єкт є носієм інформації про минуле, тобто історичним джерелом, і дозволяє розглядати пам'ятку як специфічне і комплексне історичне джерело. Важливим критерієм історичної цінності є дата створення пам'ятки, тобто чим більша хронологічна глибина створення пам'ятки, тим він цінніший. Найстарішими монастирськими ансамблями та комплексами ЧСВВ можна назвати ті, які були створені ще як православні (чину СВВ ще не існувало) і в певний період перейшли в підпорядкування василіанам та не зазнали значних перебудов. Наприклад монастир Преображення Господнього під м. Бучачем (з XV ст.).

Монастирі Чину Святого Василя Великого були широко розповсюджені на теренах Західної України і були невід'ємною складовою планувальної структури та образу міста. Створення їхньої мережі датується початком XVII ст. [2]. Зараз вони є невід'ємною складовою просторово-урбаністичної цінності та проявляються на мега-макро і мікрорівнях. Нами досліджено близько 15 осередків монастирів, які знаходяться за межами Західної України (на території Білорусії, Литви, Польщі). Вони формують мегарівень. Близько 30% усіх монастирських комплексів і ансамблів ЧСВВ Західної України розміщені поза структурою містобудівних поселень та формують макрорівень. Мікрорівень характеризує розміщення цих об'єктів в ландшафті (наприклад радіальний, дисперсний і т. д.). Просторово-урбаністична цінність визначається за такими критеріями: невід'ємна роль місця розташування пам'ятки в планувальній структурі та системі забудови вулиці, кварталу, району, населеного місця в цілому (наприклад Святотроїцький монастир в м. Кам'янець-Подільський); підвищення містобудівної цінності планувально – структурного містобудівного утворення (вулиці, кварталу, району, населеного місця в цілому) у зв'язку з розташування тут пам'ятки (наприклад собор Святого Юра у м. Львів, Святоюрський монастир в м. Червоноград). Також необхідно визначити, чи є пам'ятка рядовим об'єктом, що формує традиційний характер середовища, локальним акцентом чи домінантою; збагачення природного середовища у зв'язку з наявністю пам'ятки (для пам'яток, розташованих за межами населених пунктів), яка може бути рядовим об'єктом, акцентом або домінантою в середовищі (наприклад монастир Підгорянський в с. Підгора, монастир Преображення Господнього під м. Бучачем).

Архітектурно-композиційна цінність визначається за такими критеріями: належність пам'ятки до творчої спадщини певного автора (наприклад, твір архітектора Б. Меретина – собор св. Юра у м. Львів); раритетність пам'ятки визначається на основі відомостей про відсутність подібних об'єктів – унікальність об'єкту (наприклад, наявність в складі

монастирського ансамблю чи комплексу триконхової церкви – рідкісного типу храмів; особливості архітектурно – художнього вирішення пам'ятки (стильову характеристику об'єкту, характеристику об'ємно-просторового вирішення об'єкту, характеристику екстер'єру та інтер'єру за ступенем художньої виразності; наприклад в архітектурі монастирських ансамблів та комплексів ЧСВВ, що створювалися в середині XVIII століття, під впливом процесів латинізації східної літургії успадковувалися просторові композиції римо-католицьких костелів. Результатом усіх цих трансформацій з'являються особливі архітектурно-художні риси бароко (наприклад Бучацький монастир отців Василіян Воздвиження Чесного Хреста Господнього, Благовіщенський монастир в с. Підгірці)); збереженість (автентичність) головних конструктивних елементів (характеристика стану збереження фізичного об'єму пам'ятки, історичних нашарувань та їх впливу на архітектурно-художні якості об'єкту та визначення ступеню втручання).

Художньо-естетична цінність визначається за такими критеріями: належність пам'ятки до творчої спадщини певного автора (наприклад, скульптури собору св. Юра – твори І. Пінзеля); відповідність засобів художньої виразності; особливості композиційного вирішення.

На сучасному етапі розвитку містобудування абсолютно не використана утилітарна цінність. Вона визначається за критерієм доцільності вирішення типологічних завдань, що виявляється в об'ємно-просторовому, планувальному, архітектурно-художньому рішеннях. Тільки близько 35 % з усіх існуючих в Західній Україні сьогодні діючі та належать ЧСВВ. Тому доцільність використання 70 % є абсолютно зрозумілою і відповідно слугує виробленню критеріїв.

Кожен з монастирів ЧСВВ були знаними релігійними центрами в окрузі. З цього випливає наступна цінність – сакральна. Вона включає в себе цінні та особливі елементи сакральної архітектури. Наприклад, власні стилі архітектури культових споруд, так зване мазепинське (козацьке, українське) та віленське бароко XVIII століття, цінні іконостаси, особливі ікони. На основі характеристики цінності формуються не тільки основні критерії доцільності, а і другорядні. Наприклад, доцільність відтворення цілісного образу монастиря в культурному ландшафті поселення (на основі іконографічних матеріалів).

Згідно чинного законодавства [1], в Україні класифікують такі пам'ятки архітектури та містобудування: місцевого значення, національного значення, міжнародного значення. Вони підлягають обліку і державній охороні та входять в Державний реєстр нерухомих пам'яток України. Такі об'єкти культурної спадщини доцільно ревалоризувати. З цього випливає наступний важливий критерій доцільності – **приналежність об'єкту до державного реєстру пам'яток архітектури**.

Оскільки основним завданням ревалоризації є відтворення архітектурно-просторового та архітектурно-художнього устрою пам'яток, доповнення та фрагментарного відтворення елементів ансамблю чи комплексу, що відігравали важливу роль у формуванні композиційної цілісності, важливим критерієм доцільності ведення ревалоризаційних робіт є **відсоток збереженості**. Зважаючи на історичні, політичні, фінансові і інші чинники, об'єкти культурної спадщини України дійшли до наших днів з різним відсотком збереженості. Важливу увагу слід відвести автентичному архітектурно-просторовому наповненню таких об'єктів (див. вище). Звертаючи увагу на сучасний стан архітектурних ансамблів та комплексів монастирів ЧСВВ, можна виділити чотири категорії збереженості:

- збережені (автентичне архітектурно-просторове наповнення 85–100% збереженості);
- пошкоджені (автентичне архітектурно-просторове наповнення 55–85% збереженості);
- частково вцілілі (автентичне архітектурно-просторове наповнення 20–55% збереженості);

– руїни та повністю втрачені (автентичне архітектурно-просторове наповнення 0-20% збереженості).

Таким чином, зважаючи на принципи ревалоризації [8], доцільно працювати з збереженими, пошкодженими, частково вцілілими.

Зацікавленість місцевої влади, громадськості та Чину СВВ до розв'язання проблем збереження культурної спадщини та соціально-економічного розвитку населеного пункту і області є немаловажним критерієм, особливо якщо йдеться про відтворення того чи іншого об'єкта культурної спадщини. Це сприятиме забезпеченню фінансування визначених програмою заходів за рахунок коштів державного і місцевого бюджетів або інвесторів, організації наукових конференцій з питань охорони культурної спадщини, розробленню інвестиційних програм, підготовці пропозицій для отримання грантів на проведення науково-дослідницьких та ремонтно-реставраційних робіт. Створення умов для належного обслуговування відвідувачів та сучасної туристичної інфраструктури як одного з основних джерел залучення коштів для соціально-економічного розвитку монастирів ЧСВВ і, в тому числі, для подальшого фінансування заходів із збереження, підтримки належного технічного стану та обслуговування пам'яток архітектури та археології на території та в її охоронній зоні.

Висновки. Таким чином, спираючись на основні принципи ревалоризації архітектурних ансамблів та комплексів, основні чинні нормативні документи та рекомендації зі збереження культурної спадщини та проведені дослідження, можна виокремити наступні основні критерії доцільності ведення ревалоризаційних робіт: **характерна цінність об'єкту** (історична, просторово-урбаністична, архітектурно-композиційна, художньо-естетична, сакральна та утилітарна), **приналежність об'єкту до державного реєстру пам'яток архітектури, відсоток збереженості та зацікавленість**.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевз М. В. Методологічні основи збереження та регенерації заповідних архітектурних комплексів історичних міст [Текст] / М. В. Бевз // автореферат дисертації доктора архітектури, – Харків, 2004.– С. 22.
2. Ваврик М. Нарис розвитку і стану василіянського чина XVII–XX ст. Топографічно-статистична розвідка [Текст] / М. М. Ваврик. – Записки ЧСВВ. – Серія II. – Т. XL. – Рим : PP Basiliani – Via S. Giosafat 8 (Aventino), 1979.– 2 с.
3. Закон України «Про охорону культурної спадщини» // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
4. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>
5. Клименко И. Н. Памятники архитектуры как объект оценки. Справочное пособие [Текст] / И. Н. Клименко, Т. В. Скибицкая, В. Н. Шалаев, Е. М. Сердюк, Т. М. Аджиев – Украинское общество оценщиков, Консалтинговое предприятие "УВЕКОН". – К.: [б. и.], 1999. – 116 с.
6. Михайловский Е. В. Методика реставрации памятников архитектуры [Текст] / Е. В. Михайловский. – М.: Стройиздат, 1977. – 168 с.
7. Прибега Л. В. Архітектурна спадщина України: пам'яткоохоронний аспект: монографія [Текст] / Л. В. Прибега. – К.: Інститут культурології НАМ України, 2015. С. 155.
8. Ремешило-Рибчинська О. І. Актуальність ревалоризації архітектурних ансамблів та збереження їхнього образу в історичному ландшафті України [Текст] / О. І.

Ремешило-Рибчинська.// Вісник Національного університету „Львівська політехніка”, 2011р.– С. 228.

9. Ремешило-Рибчинська О. І. Принципи ревалоризації архітектурного ансамблю василіанського монастиря Преображення Господнього під Бучачем Тернопільської області [Текст] / О. І. Ремешило-Рибчинська, І. Б. Знак // Вісник Національного університету „Львівська політехніка”, 2016 р.– С. 196.
10. Чень Л. Я. Архітектура монастирів Святого Василя Великого в Україні та їх місце в розвитку української архітектури XVII–XX ст. [Текст] / Л. Я. Чень // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури. – Львів, 2007.

УДК 72.04.03

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ АРХИТЕКТУРЫ ПОЗДНЕГО МОДЕРНА ОДЕССЫ (НА ПРИМЕРЕ ТВОРЧЕСТВА АРХИТЕКТОРА Л. М. ЧЕРНИГОВА)

Полонская О. М., аспирант

*Одесская государственная академия строительства и архитектуры. Украина
Тел. (048) 732-18-01*

Аннотация. В статье проведен анализ трех зданий стиля модерн, относящихся к позднему периоду этого стиля в Одессе.

Ключевые слова: модерн, декоративный модерн, рациональный модерн.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРИ ПІЗНЬОГО МОДЕРНУ ОДЕСИ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ Л. М. ЧЕРНІГОВА)

Полонська О.М., аспірант

*Одеська державна академія будівництва та архітектури. Україна
Тел. (048) 732-18-01*

Анотація. У статті проведено стилістичний аналіз трьох будівель стилю модерн, що належать до пізнього періоду цього стилю в Одесі.

Ключові слова – модерн, декоративний модерн, раціональний модерн.

THE SPECIFICS OF FORMATION OF THE LATE MODERN ARCHITECTURAL STYLE IN ODESSA (WITH REFERENCE TO L.M. CHERNIGOV'S WORK)

Polonskaya O.M., post-graduate student

*Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture. Ukraine
Number: (048) 732-18-01*